

Toelichting bij de Scriptorium uitgaven van de evangeliën in losbladige uitvoering

Het Scriptorium Collectief biedt hierbij een nieuwe losbladige uitgave van de evangeliën aan, met dank aan de PThU Bibliotheek die vanaf het begin betrokken was bij dit project en het financieel heeft gesteund.

Doel van deze uitgavevorm

De bedoeling van deze uitgavevorm is dat men de losse bladen kan gebruiken voor geestelijke, meditatieve lezing, ooit aangeduid als *lectio divina*. Men kan ieder evangelie blad voor blad, zin voor zin, woord voor woord, rustig door lezen, steeds met een duidelijk zicht op grotere en kleinere verbanden, die de aandacht vestigen op min of meer afgebakende episodens of gesprekken in het evangelierverslag. Die 'leeseenheden' worden door open regels aangegeven, zoals dat in oude handschriften gebeurde (zie hierna).

De losbladige vorm is praktisch, de bladen kunnen op een kleine lessenaar gezet worden, en naast de Nederlandse versie kan de Griekse grondtekst gezet worden ter vergelijking, of die in andere (oude) talen, zoals Latijn, Syrisch, Koptisch, Georgisch, Ethiopisch, Arabisch of Slavisch. Eventueel kunnen er voor een meer studieuze benadering ook evangelie-commentaren zijdelings bijgenomen worden, of andere hulpmiddelen, zoals een lexicon of een concordantie.

Deze uitgavevorm is tevens bedoeld voor de praktijk van het Scriptorium Collectief. De bladen kunnen als model voor kalligrafisch werk gebruikt worden; óf voor het schrijven thuis in eigen handschrift, óf in workshops met adviezen van de kalligrafen die verbonden zijn met het Scriptorium Collectief.

Griekse grondtekst

De Griekse evangelietekst, de feitelijke grondtaal - met een sterk Hebreeuws-Joodse ondertoon - wordt in de oude handschriften gekenmerkt door eenvoud. Iedere gekunsteldheid en overdreven verhevenheid is er vreemd aan. In deze Scriptoriumuitgave is ernaar gestreefd om die taaleigenschappen en geschreven taalpresentatie typografisch goed tot uiting te laten komen. Dat betekent dat er opnieuw is gekeken naar het geijkte hoofdlettergebruik in de bestaande Nederlandse vertalingen. Ook zijn alle leestekens (zoals punten en komma's) weggelaten, omdat die pas veel later in de Griekse handschriftraditie werden toegevoegd. Tevens is de standaard matrix van de hoofdstukken- en verzenindelingen losgelaten. Het waren namelijk allemaal latere beslissingen (uit de 16de eeuw, waar Erasmus en Stephanus bij betrokken waren) hoe de tekst moest worden ingedeeld en gelezen. Wat het taalgebruik betreft is geprobeerd om het midden te houden tussen het afstandelijke en het persoonlijke, het heilige en het gewoon-dagelijkse, de grootsheid van de verwoorde inhoud en de beperktheid van de menselijke uitdrukkingsvormen en taalsymboliek.

Statenvertaling in bewerkte vorm

De Statenvertaling van 1637 is altijd maatgevend geweest. De taalvoering en woordkeuze van de Statenvertaling is weloverwogen, rijk van kleur en zeggingskracht. Voor deze Scriptoriumuitgave is gebruikgemaakt van een anonieme herziening uit ca 1924. In die editie is een ver doorgevoerde revisie van de oorspronkelijke versie van 1637 vermeden. Dat geldt ook voor deze uitgave.

Wel is hier gekozen voor aanpassingen qua woordkeuze, woordorde, spelling en layout. Oudnederlandse namen en woorden, vervoegings- en verbuigingsvormen zijn deels vervangen en de daarmee samenhangende schrijfwijze is aangepast. Omdat de gebruikelijke leestekens en accenten hier ontbreken, is het schriftbeeld wat ongewoon en geven de doorlopende zinnen soms niet onmiddellijk het begin en eind aan, en ook niet of het om een directe rede, een vraagzin, een uitroep of rustpunt gaat.

Ruimtelijke layout van de bladen

In de voorliggende uitgave ziet men een brede verdeling van de verzen over de bladen in liggende stand, een zogenaamde *stichografische* lay-out. Hier is voor gekozen om de ruimtelijkheid van het woord tot uitdrukking te brengen en wat daarmee samenhangt, om het woord zelf optimaal te laten spreken en niet afgeleid te worden door bijzaken. Alle andere latere bijvoegsels zijn weggelaten. Deze eenvoudige layout vindt men ook in Torahrollen. De gebruikelijke indeling van de bladspiegel met twee (smalle) kolommen van de Statenvertaling en latere gedrukte bijbeluitgaven is daarom aangepast.

Geledingen uit oude christelijke leespraktijken van het Oosten

Voor de indeling van de evangelietekst zijn bij deze uitgave geledingen uit de Griekstalige liturgische leespraktijken van het Oosten gevolgd (Palestina, Egypte, Syrië, Klein-Azië, Bithynië, Griekenland) die pas eeuwen later definitief hun beslag kregen (7de-9de eeuw). Aangenomen wordt dat deze geledingen diepe wortels hebben in de vroegchristelijke kerken en kloosters en ontstonden naar analogie van de Torah-lezingen (*parashiyoth*) in de synagoge. Deze geledingen worden in de tekst aangeduid door open regels. Het gaat hier om zogenaamde leesstukken (*anagnoseis*), die in vele Griekse evangeliëhandschriften te vinden zijn. De losse bladen en afgebakende leesstukken geven de huidige lezer overigens - terugblikkend in de tijd - een idee hoe het oorspronkelijke schrijfproces verliep, blad voor blad, episode na episode, gesprek na gesprek, totdat het evangelie als geheel tot stand was gekomen.

Vervlechting van citaten uit het Oude Testament

Er zijn vele citaten, reminiscenties en toespelingen op het Oude Testament in de evangeliën opgenomen. Deze zijn gericht ingevlochten in het levende verband van gebeurtenissen en gesprekken. In de oude evangeliëhandschriften werd soms naar deze citaten verwezen, door middel van streepjes in de marges ter hoogte van de woorden van een citaat. In deze uitgave staan alleen directe citaten in cursief.

Terughoudendheid van de redacteurs

In de oude handgeschreven tradities van de bijbel werd geen melding gemaakt van de handschriften die men gebruikt had, of van de vertalingen, werkwijzen en personen die bij het maken van afschriften betrokken waren. Dat was al het geval bij Hebreeuws-Joodse uitgaven die voor religieus gebruik bestemd waren. Dezelfde terughoudendheid vindt men ook bij uitgevers van Griekse bijbelhandschriften en later ook van Griekse gedrukte edities voor kerkelijk gebruik. Dit werd als passend beschouwd bij uitgaven van de heilige Schriften. Dat is een mooie traditie, vinden ook de redacteurs van deze Scriptorium uitgave.

Uitnodiging tot het schrijven met een proefexemplaar

Het Mattheus evangelie is beschikbaar en ligt ter inzage in de PThU Bibliotheek. Het evangelie schrijven in eigen handschrift is een mooie activiteit en iedereen wordt van harte uitgenodigd om een schrijfproef te doen in de bibliotheek. Men kan zich daarvoor aanmelden bij de bibliothecaris. Papier (papyrus als men dat wil), inkt en kalligrafeerpennen zijn aanwezig. Tevens zijn er schrijfmodellen van kalligrafische schriften, met het alfabet van Griekse majuskels, Latijnse uncialen en Nederlandse scripten.

Gebruiksvriendelijke uitgave en linnen boxen

De losse bladen zijn op de achterkant linksboven genummerd. Tevens staan op de achterkant, rechtsboven, de verwijzingen naar de hoofdstukken en verzen uit de hedendaagse gebruikelijke uitgaven.

Ieder evangelie zit in een aparte op maat gemaakte doos van groen linnen en de vier dozen worden bijeengehouden in een cassette. Deze dozen met de evangelie bladen (voorlopig alleen het Mattheus evangelie) kan men bestellen bij de handboekbinder Hans Pieterse via Stefan Royé, de coördinator van het Scriptorium

Collectief: stefanroye@hetnet.nl.

